

Передумови виникнення міжнародного комерційного арбітражу в період античності

Інна Доляновська

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096*

В`ячеслав Ситий

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SytyiVO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0001-1852-9100*

Міжнародний комерційний арбітраж протягом тривалого часу залишається одним з ефективних інструментів взаємодії у відносинах міжнародної торгівлі, що достатньо широко застосовується в Україні та світі.

Як інститут позасудового вирішення спорів та конфліктів, як альтернативний спосіб вирішення міжнародних спорів, міжнародний комерційний арбітраж має давню історію свого становлення, що об'єднує в собі декілька взаємопов'язаних та слідує один за одним періодів. При цьому така історія становлення обумовлена причинами (факторами), що слугували для виникнення та розвитку такого явища.

Дослідження першопричин виникнення певного юридичного явища або процесу є складовою взаємозв'язку "причина – наслідок" (причинно-наслідковий процес). Причина – є таке явище, яке породжує інше явище – наслідок [1, с.128]. У нашому випадку є причина або декілька, і є наслідок – виникнення міжнародного комерційного арбітражу. Даний взаємозв'язок спробуємо відобразити у даних тезах.

Першопричини виникнення міжнародного комерційного арбітражу варто шукати насамперед в періоді античності. Адже саме там, на думку низки науковців, з'явилося це явище. Так, за переконаннями Макєвої О.М., в найдавніших державах, таких як Межиріччя, Єгипет та Мала Азія міжнародний комерційний арбітраж вже був достатньо поширений. Крім непрямих доказів (сюжети третейського суду в міфах і найдавніших літературних пам'ятках), збереглися і документальні свідчення, виявлені археологами (до прикладу, угоди єгипетських купців 2500-2300 рр. до н.е) [2, с. 62].

Коваленко І. В. у своєму дослідженні зауважує, що міжнародний арбітраж активно використовувався і в часи Стародавнього Китаю, а перші історичні записи датуються 2100-1600 р. до н.е. Розв'язання спорів шляхом посередництва в Китаї здійснювалося за підтримки конфуціанства. Відповідно до вчень видатного мислителя Конфуція конфлікти та судові процеси провокують дисгармонію, що у свою чергу, руйнує соціальні відносини. Китай був знаменитий і тим, що на загальнокитайському конгресі вперше був підписаний договір про ненапад, що

передбачав мирне вирішення суперечок (у 546 р. до н.е.) [4, с.21]. Стародавня Індія, як і Стародавній Китай, теж застосовувала мирні способи врегулювання міжнародних спорів. Крім того, є певні історичні відомості, що вказують на схожі ознаки такого стародавнього арбітражу з сучасним міжнародним арбітражем [3, с. 102].

Будучи послідовними, поділяємо думку згаданих вище науковців щодо історичних аспектів виникнення арбітражу саме у період античності. Втім, на нашу думку, мова йде саме про виникнення арбітражу, в тому числі й комерційного, як узагальненого інституту, а міжнародний комерційний арбітраж з'явився саме у Стародавньому Римі, що можливо аргументувати наступними положеннями. Так, відповідно до історичних відомостей у Стародавньому Римі першим постійно діючим міжнародним комерційним арбітражем був, так званий, суд рекуператорів. Рекуператорами (recuperatores) були судді, які призначалися замість звичайних суддів для здійснення судочинства у справах за участю іноземців. Імператор Юстиніан вперше наділив рішення третейських судів силою рішення державних судів. До цього сторони могли лише передбачити в арбітражній угоді заходи спеціального стягнення чи інший спосіб, що забезпечує виконання рішень [5]. Адже саме іноземна комерційна складова є ключовою ознакою для вирішення такого спору в інституті міжнародного комерційного арбітражу.

Таким чином, аналізуючи перші згадки про загальний арбітраж та міжнародний комерційний арбітраж, як його різновид, можливо виділити декілька причин, наслідком яких стало виникнення такого арбітражу.

Так, перша причина виникнення міжнародного комерційного арбітражу, пов'язана з появою перших державних утворень, наявністю спірних відносин та постійною боротьбою за територію і владу. Концентрація влади в руках однієї особи, яка мала на меті постійно збільшувати свою територію, зумовлювала й збільшення різних соціальних верств на одній території, що неминуче конфліктували один з одним. Друга причина є тісно пов'язана з першою і пояснюється тим, що міжнародний комерційний арбітраж мав на перший погляд статус незалежного від держави органу, що дозволяло тогочасним керівникам у такий спосіб завойовувати підтримку та прихильність народів. Адже існування незалежного від держави органу було свідченням поваги такого державного управління до свого населення.

І третьою причиною виникнення міжнародного комерційного арбітражу, про яку згадують у своїх працях більшість науковців у досліджуваній сфері, є розвиток торговельних відносин між різними народами та громадами, що вимагали оперативного та справедливого врегулювання питань або конфліктних ситуацій, що виникали у процесі продажу товарів і послуг.

Отже, причинно наслідковий зв'язок можливо відобразити наступним чином. Такі причини, як: посилення влади та боротьба за територію, важливість збереження підтримки та поваги серед населення, зародження перших торговельних відносин античних держав - як наслідок, призвели до виникнення

міжнародного арбітражу та комерційного міжнародного арбітражу, як його різновиду.

Список використаних джерел

1. Єременко О. М., Соловійов О. В. *Філософські аспекти дослідження каузальності в соціально-гуманітарній сфері: монографія*. Одеса. Видавничий дім "гельветика". 2021. 406 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15576/Філософські%20аспекти%20дослідження..О.%20М%20Єременко.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення 08.11.2023).
2. *Макеєва О.М. Міжнародний комерційний арбітраж: теоретико- правові аспекти*. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». Київ. НАУ, 2020. № 3. С.61-66. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/45734/1/10.pdf> (дата звернення 09.11.2023).
3. *Коваленко І. В. Міжнародний комерційний арбітраж: від античності до сьогодення*. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2016. Вип. 6(1). С. 101-105. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_6\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_6(1)_27). (дата звернення 07.11.2023).
4. *Гавриленко О. А. Історія міжнародного права: стародавня доба: навчальний посібник*. Харків. ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 232 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Havrylenko_Oleksandr/Istoriia_mizhnarodnoho_prava_starodavnia_doba.pdf?PHPSESSID=icv0rhf8ca4i2ma2tg48i5nr60 (дата звернення 07.11.2023).
5. *Волков О.Ф. Торгові третейські суди*. 1913 р. 302 с. URL: <https://dspace.spbu.ru/handle/11701/36481> (дата звернення 07.11.2023).